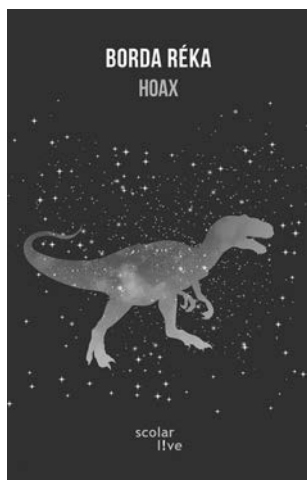

BERETI GÁBOR

Az elválasztás játékos gesztusa

BORDA RÉKA: HOAX

Scolar Kiadó
Budapest, 2017
88 oldal, 1495 Ft

Korábban egy ízben említést tettem a *Scolar Kiadó*, *Scolar Live* című új sorozatáról, dicsérve, hogy a kiadó ezzel teret nyit a fiatal, pályakezdő alkotók számára. Később azonban a sorozatban korosabb szerzők is feltűntek. Ám *Borda Réka* közzelműltben megjelent *Hoax* című verskötetével minden tekintetben fiatalnak számít.

A kötet 80 számozott oldalt tartalmaz. Tartalomjegyzéke ciklusokat nem jelöl. A könyv sajátos, szokatlan módon mégis, egymástól – feketére nyomtatott oldallal s az oldalak között előhangszerű prózával – elválasztva, négy fejezetre oszlik. Az újdonságkeresésnek ez az elválasztásban megnyilvánuló gesztusa, az újszerűséget előnyben részesítő módja aztán a versek játékos, kísérletező kedvű beszédmódjában is folytatódik.

Bár a világról bárki bármikor bármilyen észrevételt tehet, *azt állásfoglaló*, a hívás értelmében vett, az esztétikum által közvetített igazsághordozó véleménynek tekinteni csak bizonyos körülmények fennállása esetén érdemes. Bár a költészetéről vagy az egyes versekről végül is a velük kapcsolatos összes körülményt – hely, idő, biográfiai, esztétikai stb. – figyelembe véve kell, hogy számot vessünk, ám mivel Borda Réka első verskötetében világunkról elsősorban még csupán az impresszióira hagyatkozva szól, ezért felmerült bennem, nem volna-e célszerűbb, hogy egy komplex megközelítés helyett, a *Hoax* költői produktumát mindenekeelőtt mint nyelvi teljesítményt vegyük szemügyre. Hogy megszabadulva elemzői skrupulusainktól, elsősorban az olvasás örömeinek átadva magunkat egyszerűen csak élvezzük a versekből oly gazdagon áradó bizarr szóösszetételű, szokatlan sodrású mondatokat.

Mint ahogyan azt mindjárt a kötet első, *1992* című versében tapasztalhatjuk. „Beszaladtam utánad a légmentes tengerbe, / hogy kettőnk viszonyából új mitológiák szülessen-

nek”, olvashatjuk. A kötetnyitó versek többnyire bemutatkozó jellegű, a kötet többi darabjának zsánerét mintegy megelőlegező, megidéző munkák, melyekkel a szerzők az olvasó számára egyben a maguk törekvéseiről, ars poeticájukról is üzennek. „Eljátszottunk a gondolat-
tal, lyukas holdaddal, / milyen lehet hiteltelen felnőtté érne” folytatódik a vers. Az új mitológiai születésének és a hiteltelen felnőtté érés lehetőségének az említése mindenestre hatá-
sos, figyelemfelkeltő gesztus. „Aztán megmutattad az amerikai / zászlót rajta meg az orosz
próbálkozásokat: / ezekből virágoztak fel a modern kori téveszmék”, ez már közelebb enge-
di az olvasót egy, a versben, a kötetben rejtőzködő világtérlemezés körvonalaihoz. Majd egy,
a világrre utaló sort követően olvashatjuk, hogy lábainkkal hajtottuk „a vantafekete töme-
get, / alattunk istenített tárgyaink és óriáscégek rezegtek”. Ezek a sorok pedig már korunk
aktualitásaira nyitnak ablakot, amennyiben az istenített tárgyaink említését a társadalmun-
kat uraló elidegenedés jelenségére, az áruféltésre történő utalásnak, míg az óriáscégek említé-
sét a kapitalizmus jelen szakaszának is nevet adó globális, multinacionális cégek, s e cégek,
valamint az áruféltis közti viszony esztétikumba hívásának tudjuk be. A vers hangja mivel
nem zárja ki, ezért mindenestre lehetőséget ad egy ilyen olvasat számára. Ezt erősíti a kö-
vetkező versszak első két sora is: „Azt kívántam, váljék igazzá, amit tanítottak: / megismétel-
hetetlen vagyok, / mint egy elszalasztott kozmikus üzenet”. Az igazzá váló tanítás lényege itt,
a személyiségnek a maga identitásához, kultúrájához, közösségéhez, másokkal való összeté-
veszthetetlenlensége, megismételhetetlenlensége jegyeihez való ragaszkodása, s ebbéli elkötelező-
désével történő ellenállása az őt arctalan, fogyasztó masszává gyűrő hatásokkal szemben.
Igaz, a versszak harmadik sora azáltal, hogy elszalasztottnak láttatja az előző két sorból ki-
csengő üzenetet, némileg lazítja, relativizálja annak biztató hatását. Mintha szerzőnk a hang-
zatosság, (*elszalasztott kozmikus üzenet*), a szokatlan nyelviség oltárán áldozná fel a tartalmi
egyneműséget. Így kéthangúvá válik a vers: mintha a megismételhetlenségemről szóló tanít-
ás igazzá válásának kívánalma állna szemben az elszalasztottként megélt megismételhet-
lenségem kozmikus üzenetével. Végül a vers zárlata is ezt a kéthangúságot erősíti: „Aztán mi-
re felnéztem, messze jártál, / valahol a csillagközi lombhullatóknál. / Menthetetlenül súly-
lyedni kezdtem, / a pazarlás karjába zárt” (13). Olvasatomban ez a kéthangúság a nyelviség
újszerűségének tartalmi funkciókkal történő megerősítését, megerősítettségét is kikezdi, s
ezért az olvasás során joggal ébreszti fel a szövegbe is bekerült pazarlás érzetét. Ám a sajátra,
a saját versre reflektáló pillantásnak ezt a kritikai mozzanatát – ha annak olvassuk –, hogy a
tudatosság vagy az ösztönösség megnyilvánulásának tudjuk-e be, azt magam sem tudom el-
dönteni.

Szerzőnk gyakran él a modern utáni verseléstechnikák egyik legígéretesebb változatával,
az ún. értelemszóródás, jelentéstöbbszörözés eszközével. Ennek lényege, hogy az egyik mon-
datról a másikra építkező, lineáris értelemközlés helyett a vers hangját a kaleidoszkópszerű-
en szövegbe írt mondatok viszonyhálója, s az itt megképződő aura közvetíti. Szerzőnk eseté-
ben az önmagát ily módon beteljesítő vers hangját a bizarr nyelvhasználat még tovább egyé-
níti. Példaként lássuk a *Ha kicserélnék virágokra* című írásának egy részletét: „aztán ...
egyetlenegyszer ráteszed kezed / a szívedre, és hámszirmokban esel a váró csempéjére. //
A kamilla segít visszatalálni a borzongás folyamához. / Ahhoz, amelyikbe többször bele lehet
lépni. / Azt mondják, Mária lakik benne, aki kigyógyít a kontinensből. // A bőr sárga rózsa a
ruhák alatt. / Barátságod mutatod a térnek, őszintétlen / bocsánatkérésed, ahogy rálépsz a
metróújságra” ... „Aztán a tulipán, amit ha nyugat felé fordítunk, / megerősödik a hatalma. //

Sokat gondolkodom azon, milyen virággá válsz ezután” (48). Mint láthatjuk, itt az egymást követő mondatok nem oly szorosan – nem úgy, ha egyáltalán –, illeszkednek, mint például a leengedett redőny szálai.

A verset a kötet második fejezetében találjuk, abban, amit az ominózus fekete lap után az alábbi bevezető sorok követnek: „Ebben hirtelen nem látsz mást, mint a város kincsebánya- / ját türkiz autókkal, piritutakkal és bazalt füstfelhővel. Épü- / leteket, mint vulkáni kőzeteket (*ereikben vezetőink búj- / nak meg*) [kiemelés tőlem, [B. G.]] és metrószerelvényeket, mint sötét járatokban/ sziporkázó meteoritkúpokat” (37). S valóban, ahogy az ígéret szól, ebben a fejezetben olvashatjuk a *Láttam vezetőinket* című opust. A vers előtt ajánlasként egy, mintegy a vers hangulatára utaló A. Ginsberg-től származó sort találunk. Most mégsem ezt, hanem egy másik, a vers ihletésével is gyanúba hozható sort idézek: *Láttam nemzedékem legjobb elméit az örület romjaiban*. Már csak azért is, mert Borda Réka szövege mintegy bizonyosága annak, amit már jómagam is régtől gyanítok, hogy a posztmodernnek tekinthető líratörténeti korszak nem csupán elkülönül elődjétől, elődjeitől, ahogyan ezt hívei gondolják, de követve őket, táplálkozik is belőlük. Hogy a korszakok nem csupán egymástól elkülönülve, hanem inkább egymásra épülve váltják egymást. Szerzőnk szövege: „Láttam vezetőinket / csókolózni és fogdosni egymást / a nyakkendők alatt; úgy hültek el a forró / levesek, hogy leragasztották nyájuk száját, / mialatt palotáikban hemperegtek” ... „és láttam / a kórházakban terpeszkedő sivatagot / a torkokba és vesékbe gyökeret verő / kaktuszokkal; időnként viharfelhők nőnek / a villanykörték között” (43). Persze kár lenne vezetőinket itt az örület romjaiban, avagy a jelentésszóródás ajánlásait követő sorok között keresni. Ám az sem kerülheti el figyelmünket, hogy leragasztották nyájuk száját, mint ahogy az sem, hogy időnként kaktuszok és viharfelhők nőnek a villanykörték között.

Borda Réka néhány versét történeti, közéleti felhangokkal is színezi. S bár szövegei inkább egy kíváncsi tájékozódónak mutatják, a magyar költészet képviseleti és politikai témákat nélkülöző hosszú évtizedei után már ez a kíváncsiság is biztatóan hat. Érdeklődését például a történelem szereplői is felkeltik. Ahogyan ezt *Lenin arca* című verse is mutatja: „Ha összekötnénk a naevusokat, Lenin rajzolódna ki, / és a vakító csempék mögötte, amik a szerveket óvják. / 50-es naptej, kalap, hogy lassítsák Csernobilt” [...], „43-as számú anyajegy. Tűzveszélyes anyagként / lopakodsz árnyékokban, hogy belenézzenek / Lenin szemébe” (46). „51-es számú anyajegy. Lenin megerősödik, / és a térbe löki magát” [...], „Elégedetlenül néz körbe: / nincsenek forradalmi viszonyok” [...], „A fehér bőr / akár a fegyverszünetért könyörgő ponyva” (47). A *Püthagorasz triptichonja* című versben például megidéződik Diogenész a hordóval, Brezsnyev a dácsával s „Aphrodité almája (vagy egy vörös csillag), / végig gurulnak a felhőkön, majd egymásnak uszítják / az eltalált családtagjait” (62). Ám ha a költői nyelv a különböző korokat és személyiségeket csupán önmaga színesítése, díszítése érdekében idézi meg, féltő, hogy önnön legnagyobb, épp a nyelviségben rejlő lehetőségét szalasztja el: hogy művészetként megnyilvánuló eseményé váljék.

Mivel a nyelviség a világ, a létegezés átfogása a nyelv által, s mivel a nyelv megismerő teljesítményénél fogva még egyszer előhívja (vagy mintegy megismétli) a természetit és az azon nyugvó társadalmi, ezért a vers, a költészet, a világ szóba foglalt önközlése, s mint ilyen vagy észrevételező, vagy véleményformáló szinten a világ művészetekben megnyilvánuló (megfogalmazott) eseménye. Ám ha a vers a dolgoknak a közlésükben meglévő materiális előzménytől eltekint, akkor egy lejtőre, a véleményalkotó potenciáltól az ahumánus, észrevételező

státusz felé vezető kiüresedés útjára sodródhat. A kronológiai logika felfüggesztése, ahogy azt Borda Réka több versében is tapasztalhattuk, a versben pusztán szerepekre kárhóztatja a megidézett korok szereplőit, s ornamentális jelenlétre a narráció történéseit, viszonyait, szituációit. Az eredetet elfedő utalás így csupán sajátos felhangokat keltő mimikri. A *Hoax* nyelvét ezért érzem inkább a világ mediatizált rendjéről üzenő, e rendből fakadó imitációnak, mintsem egy átfogó, az eredetből érkező új nyelvnek.

